

PROF. JONGKEES: TUSSEN HUIZINGA EN OPPERMANN

frans westra
wim ijzereef

Vraag: "Begrijpt U wat van het leven?"

Antwoord: "Nee...nou ja...zo nu en dan probeer je er iets van te begrijpen. Je moet wel erg hoovaardig zijn om te zeggen, dat je het leven begrijpt..... Begrijp jij het?....ja, ik wil maar zeggen, toen ik een jaar of twintig was, had ik een systeem bedacht, ik had een godsdienst bedacht, ik had een filosofie bedacht.....het paste allemaal goed in elkaar. Maar dat ben ik in de loop van de jaren wel weer kwijtgeraakt!"

Biografiese gegevens.

Adriaan Gerard Jongkees werd in 1909 te Amsterdam geboren. Hij bezocht in Bussum H.B.S. en lyceum (gymnasium A). Na een bevestiging voor 'nattehis' (natuurlijke historie oftewel biologie) werd hij gegrepen door de literatuur, wat hem er toe bracht in Utrecht Nederlands te gaan studeren, met Geschiedenis als bijvak. Al gauw kwam hij er achter dat Geschiedenis voor hem toch het ware was. Hij stapte na één jaar over Nederlands werd nu bijvak. Een ander bijvak was Economische Geschiedenis, gekozen omdat hij beseftte daar weinig benul van te hebben en begreep dat dit een bedenkelijke tekortkoming was. Kunstgeschiedenis lag hem meer en is één van zijn voorliefdes gebleven.

Zijn belangstelling voor geschiedenis ging trouwens al ver terug en was gewekt door historische romans, al dan niet in de vorm van jongensboeken, die hij bij het gros heeft ver-

slonden. Het was vooral Huizinga's "Herfsttij" dat hem tot de Middeleeuwen heeft gebracht. Hij studeerde af bij Oppermann, wiens assistent hij later werd en bij wie hij in 1942 promoveerde op het proefschrift "Staat en Kerk in Holland en Zeeland onder de Bourgondische hertogen". Kennelijk heeft dit indruk gemaakt, want na de bevrijding werd hem door prof. van Winter gevraagd of hij er voor zou voelen als lector naar Groningen te gaan. Hij zei natuurlijk ja. En zo werd hij dan enige tijd later op de Utrechtse UB gelukkig met zijn benoeming, waarvan hij zelf nog niets wist. Voor het eerst in zijn leven kwam hij in 1946 in Groningen. In 1955 werd hij daar hoogleraar.

Middeleeuwse geschiedenis.

De universiteit van Utrecht was voor de oorlog de enige in Nederland die een hoogleraar voor Middeleeuwse Geschiedenis rijk was: Otto Oppermann, indertijd uit het Rijnland hierheen gehaald om de strenge wetenschappelijke mediaevistiek te introduceren. Hij was beroemd en berucht door zijn kritisch bronnenonderzoek en genoot in Utrecht een groot prestige. Prof. J. was daar niet ongevoelig voor, maar al eerder was hij, als gezegd, onder de bekoring gekomen van de "Herfsttij" van Huizinga. Dit boek heeft hem op de Bourgondische tijd gericht, die hem is blijven boeien. Oppermann en Huizinga lijken, zegt Prof. J., grote contrasten en zij konden elkaar ook niet goed zetten.

Het "musische" van Huizinga scheen wel te ontbreken bij Oppermann, die uiterst technisch en haast onleesbaar schreef. "En toch had deze door zijn doofheid vereenzaamde man een paar bundeltjes gevoelige gedichten op zijn naam staan, was hij een groot Dante-kenner en was één van zijn hobbies de Franse roman van de 19e eeuw. Dat ik met mijn dissertatie meer in de lijn van Huizinga dan in die van hemzelf lag, vond hij eigenlijk wel mooi".

Friesland en Bourgondië.

Prof.J. was getroffen door de veelvuldige vermeldingen van Friesland in de Hollandse archivalia en nam zich voor daar op door te gaan. Toen hij naar Groningen was beroepen, dat aan de rand van het oude Friesland ligt, leek het hem aardig zijn openbare les te wijden aan "Het koninkrijk Friesland in de 15e eeuw". Over de betrekkingen van de Bourgondische hertogen met Friesland heeft hij later nog het één en ander gepubliceerd en hij heeft al sinds jaren een uitgebreider studie daarover "nog niet helemaal klaar". Onlangs, begin 1975, sprak hij voor de Friese studentenvereniging 'Bernlef' over de gelijknamige Friese zanger uit de 9e eeuw. Door zijn vriendschap met prof. Immink raakte hij in de Friese rechtsgeschiedenis geïnteresseerd en in de rechtsgeschiedenis in het algemeen. Hij is een redelijk trouw bezoeker geworden van de congressen van de Société d'Histoire du Droit, en heeft daar ook wel gesproken.

Geschiedenisbeoefening.

Is geschiedenis, geschiedschrijving, wetenschap of kunst? Prof. J. vindt die vraag, waarover veel getwist is, vrij zinloos. "Een jaar of wat geleden hadden wij hier de heer Bertelds, nu prof. in Leiden. Die zei van Huizinga's 'Herfsttij': 'een prachtig boek, maar geen wetenschap'. Laat het dan geen wetenschap zijn, maar het is voortreffelijke geschiedschrijving. Neem nu b.v. de 'Landbouwgeschiedenis' van Slicher van Bath, of de proefschriften van Faber en Van der Woude. Niemand zal daarvan ooit kunnen zeggen, dat ze niet wetenschappelijk zijn.

Het zijn even zeker geen literaire kunstwerken, al zijn ze goed leesbaar. Ook hier zeg ik: voortreffelijke geschiedschrijving!".

Prof.J. merkt op dat het veld van de geschiedenis zich enorm heeft uitgebreid, cultuurgeschiedenis, sociale geschiedenis, mentaliteitsgeschiedenis, zijn al door de romantici intuïtief ontdekt; er zijn nog allerlei terreinen van onderzoek bijgekomen die hun specifieke eisen aan de bewerkers stellen. "Er zijn talloze vormen van historische belangstelling en er zijn talloze manieren om legitiem geschiedenis te bedrijven - en legitiem noem ik iedere benadering van de geschiedenis waarbij de eerlijke wil om te kennen en te begrijpen voorop staat. Ook de stoffigste snuffelaar kan zijn verdiensten hebben. De pest is hier, zoals overal, de overdraagzaamheid, de pretentie dat de eigen manier de alleenzaligmakende is. Uit Rotterdam is laatst zoiets verkondigd als: hier beoefenen wij de enig ware wetenschappelijke en voor de maatschappij relevante geschiedenis; de rest is maar steriele oudheidkunde.

Integrale geschiedschrijving, "waarmee ik bedoel een geschiedschrijving die alle kanten van het menselijk leven in het verleden in het oog probeert te vatten", ziet ook prof.J. als het uiteindelijke ideaal. Veel werk zal alleen in groepsverband kunnen worden verzet ("dat deden de Bollandisten ook al"), maar toch gelooft hij vast "dat het beste altijd zal komen van één man alleen aan zijn schrijftafel, of natuurlijk van één vrouw aan de hare".

"Mensen in gemeenschap in het verleden" zijn het object van geschiedenisstudie. Prof.J. kan zich met deze definitie best verenigen en merkt op dat ze de biografie zeker niet uitsluit. "De mensen met wie wij ons bezighouden zijn dood, maar zij hebben geleefd, en dat leven interesseert ons, om zichzelf, en toch ook omdat inzicht daarin ons kan helpen om ons eigen leven en onze eigen tijd beter te begrijpen en er misschien iets aan te doen. Zo is alle geschiedenis relevant. Middel-eeuwse historiografen zeiden vaak dat zij schreven om de herinnering aan grootse dingen niet teloor te laten gaan. Daar zit iets in, al letten wij nu niet alleen meer op dat 'grote'. Geschiedenis is een wetenschap (als het dan al een wetenschap is) van het leven".

Instituut, studie en studenten.

Het instituut: "Dat moet vooral een beetje gezellig zijn, en ik vind dat Ubbo Emmius zich hier enorm verdienstelijk maakt". In vergelijking met vroeger is de studie volgens prof.J. qua opzet erg verbeterd. Vroeger waren er alleen voordrachtscolleges en hield de hoogleraar (de enige docent) zich nauwelijks met prae-candidaats-studenten bezig. Het onderlinge contact was wel beter, wegens het kleine aantal. Ook speelden de gezelligheidsverenigen een grotere rol dan nu. "Ik geloof niet dat de gemiddelde kwaliteit van de studenten er in vergelijking met mijn eigen studietijd op is achteruitgegaan. Integendeel, zou ik zeggen, ze zijn nu serieuzer en actiever". Prof.J. vindt dat voordrachtscolleges nog altijd een functie kunnen hebben, en niet alleen als noodzakelijk kwaad wegens de toeloop van studenten. Werkcolleges, van het eerste jaar af, zijn nog méér nodig. Themacolleges lijken hem "een heel gelukkige vorm van onderwijs, waar wij met ons allen nog voortdurend aan dokteren". Een iets intensievere opzet zou toch geen kwaad kunnen en binnenkort ook wel moeten komen. Prof.J. stelt prijs op persoonlijke omgang met de studenten, zoals die op de excursies die hij graag heeft georganiseerd mogelijk was. Daarvan bleek ook wel iets uit de film op het Ubbofestijn. "Maar dat soort excursies kunnen er nu jammer genoeg niet meer zijn".

De historicus als wereld verbeteraar.

"Er wordt van ons 'engagement' gevraagd, ook in ons werk. Wij moeten niet in een ivoren toren gaan zitten en geen "art pour l'art" bedrijven. Ik zou zo zeggen dat wij als historici al per definitie geëngageerden zijn, betrokken bij de wereld en de mensen, maar dan wel in het verleden. Er wordt natuurlijk bedoeld: in het heden. Ook dat engagement hoeven ze ons niet meer aan te praten, want dat hebben wij allemaal, de één meer bewust dan de ander. Anders zouden wij misschien nooit aan geschiedenis zijn begonnen. Maar wij moeten die betrokkenheid bij de eigentijdse problemen verduiveld goed in de gaten houden, want anders lopen wij scheef en zijn we, vóór we het weten, de geschiedenis aan het misbruiken".

"Een van de belangrijkste dingen die geschiedenisstudie je zou kunnen bijbrengen is: enige onafhankelijkheid en vrijheid van geest. Daár heeft onze samenleving behoefte aan. Je wereldbeschouwing hoef je er niet voor op te geven. Die kan alleen maar er bij winnen en zuiverder worden als je leert mythen te doorzien en je te wapenen tegen de waan van de dag. Maar mythen zijn doorgaans mooi en de waan van de dag willen wij misschien niet kwijt, wij willen niet aan dat 'eeuwige relativiseren'. Wel, dan is het een troost dat je met wat goede wil uit de geschiedenis alles kunt halen wat je maar wenst, tot kant en klare recepten toe, en dat je er alles mee kunt bewijzen, op voorwaarde dan dat je geen historicus meer bent".

"Dat de geschiedenisstudie een bescheiden bijdrage kan leveren, en inderdaad ook levert, tot het menselijk geluk en tot ons inzicht in het leven (om deze grote woorden nog eens te gebruiken), daarvan ben ik wel overtuigd. Maar dat gebeurt heel indirect. Laten wij daar geen al te groot probleem van maken. Laten wij rustig onze gang gaan, ons niet in die beruchte ivoren toren opsluiten, maar ook niet al te nadrukkelijk en opzettelijk wereldverbeteraars willen zijn. Jacob Burckhardt heeft eens geschreven: door studie van de geschiedenis willen wij "nicht sowohl klug (für ein andermal) als weise (für immer)" worden. Als wij deze wijsheid, wat wij er van kunnen opdoen, dan maar niet vóór ons houden".

J. HUIZINGA

Oppermann: "O, so eine Blumenrede!"

HERFSTTIJ DER MIDDELEEUWEN